

semmi több. Ezt főleg Péter Ferenc lakája esetében bánom, mert a színész nemcsak hogy végre kilép eddigi neuraszténiás szerepsablonjából, s árnyalt gesztusokkal, hanggal pontos jellemrajzot vázol fel, ami később is csak vázlat marad. Szerepskicc.

Az előadás minden hibája ellenére is közönségsikerre számít, de ezt semmiképpen sem lenne szabad művészi sikerként értelmezni.

GEROLD László

KÉPZŐMŰVÉSZET

CSURGÓ HARMINCÖT ÉVE

Ha a mindenkori *művésztelep* eredetét, tartalmi meghatározását, küldetését, célját keressük, és időben távolabb nem megyünk, csak a franciaországi Barbizonig, ahol a művészek egy kisebb csoportja – J. F. Millet-vel és T. Rousseau-val élükön – a XIX. század derekán megalapította saját *iskoláját*, szerintem az első, mai értelemben is elfogadható művésztelep modelljét is megleltük, hisz ott, Fontainebleau környékén a társulás már bizonyos esztétikai rokonelviségre alapozódott.

Ha azonos módszerrel napjainkig számba vesszük a történelmi nagy *iskolákat* (amelyekből a művelődés- és művészettörténet nagy öregje, Reinach szerint civilizációinkban több mint százat tartanak számon), majd a számunkra is ismertebb ilyen jellegű formációkat helyezzük górcső alá (Nagybánya, Szentendre, itthon: Zenta, Topolya, Kishegyes, Becse, Écska, sőt egyetlen évben Ada is), akkor legalább egy közös nevezőt lelünk bennük: az alkotók hitét (s ebben törvénytzerűen benne található a tartalmi-alaki *program* is), hogy együtt erősebben, keményebben, következőképp sikeresebben vívhassák a harcot saját értékeikért, előbb juthassanak a közönség elé és így a szakma (műkritika) avatott szeme is előbb-utóbb kénytelen számba venni és elismerésben részesíteni őket.

Amikor azokat a régi és valamivel frissebb emlékeimet és a kéznél levő forrásanyagokat (a későbbi mondandóm érdekében) a mi, vajdasági művésztelepeinkről faggattam (tehettem ezt, mert egy részét belülről is elég jól ismertem), amelyeket a titói éra elején alapítottak és működtettek társadalmi pénzekből és társadalmi (politikai) irányítással, többször is újraolvastam Dévics Imre a Topolyai Művésztelep fennállásának tizedik évfordulója alkalmából közzétett kismonográfiáját (Forum, 1962), pontosabban: annak harmadik kis

fejzetének első néhány mondatát, amelyben – kis öniróniával – lejegyzí a „házigazda”, a szervező szerepét, politikai profilját is: „*Szellemes ihlető és unalmas felügyelő, szívelyes házigazda és undorító statisztikus kétlaki lénye. Már az első telep megalakulása óta kitarítóan kutatja az alkotó munkához szükséges rezsim titkos képletét.*”

A komisszárok – a dévicsi, nagyvonalú és lelkesítő, valóban mecénás jellegű korszak gyors lezárása után – már odáig merészkedtek, hogy egy-egy nyári vagy téli művésztelepi *szeánszot* tematikailag is behatároltak. Állítólag azért, hogy a művészek ne töprengjenek, tévovázzanak, iszogassanak, lopják a napot (napokat!) a majdani mű témája körül.

Persze az ügyesebbek, önfjűbbek, gerincesebbek fittyet hánytak a házigazda jóindulatú és racionális, a közérdeket szolgáló útmutatására, és tették azt, amit a *múzsza a fülikbe súgott*.

Erre az volt a válasz, hogy a következő művésztelepi találkozóra már meg se hívták őket.

És ekkor betelt a pohár. Robbantani kellett az ilyen kíméletlenné fajult, alapvető alkotói szabadságot is megtagadó művésztelepi *konceptiót*, az inkább ideológiai kövületet, mint tradíciót.

Ilyen *robbantásban* vagy inkább *robbanásban* született meg 1967-ben előbb a ludasi iskolában egy tanítólakásban, majd Csurgón, a Ludasi-tó peremén egy kis vert falú házban, Török István nagyapai hagyatékában az a művésztelep, amelynek alapítása emlékére 2003. február 17-én emléktáblát avattak, 18-án pedig a szabadkai Szabadegyetem kiállítótermében az alapítástól eltelt harmincöt esztendő t ünneplő kiállítást láthattak mindazok, akik számára a valamikori csurgói nekilendülés emléke jelentett valamit.

Nem mellékesen teszem ide, hogy ez a művésztelep képzőművészetünkben ugyanolyan súllyal bír, mint a Symposin, majd az Új Symposion megjelenésében az írással kivetített szellemi megújulásunk.

Jóllehet 1956-ban Markulik József megszervezte az első ifjúsági művésztelepet Csantavéren (rajta kívül ott voltunk még: Milenko Ostojic, Dobó Tihamér és jómagam), de a helyi és járási társadalmi-politikai biztosok, csupa *kultúrmissik* állandóan a nyomunkban voltak (Firtz, Kecsenovics, Roginer bá', Topolyáról meg néha Rajcsán István, de ő inkább a barátkozás kedvéért jött), nézték, számlálták: hány képet festettünk, hány rajzot készítettünk, milyen technikával, milyen formátumon dolgozunk, hánykor kelünk, hánykor fekszünk, mit és mennyit eszünk, iszunk, kikkel barátkozunk stb. Hát ebbe fulladt bele a szép kezdés (Cigonya – Dobó Tihamér – alig tíz nap elteltével ott is hagyott csapat-papot: őt ne macerálja senki, hogy nincs kimosva a zoknijja!), és egy évtizedre rá *azért* lelkesedtem, lelkesedtünk a csurgói példáért, mert

nem volt komisszár, azt ettek-ittak, amit összeadtak, úgy éltek, ahogyan kedvük tartotta, éjszakákon át addig vitáztak, ágaskodtak egymásnak, ameddig volt hozzá szellemi-szakmai *lőszert*, szerintem ezért állt melléjük az akkori fiatalság és a vaskosodó, izmosodó fiatalos szellem, amely hamarosan főt hajtva adta át a művésztelep nyakas és tehetséges tagjainak, Bíró Miklósnak, Boros Györgynek, Gyurkovics Hunornak, Kerekes Sándornak, Magyar Jánosnak, Petrik Tibornak, Siskovszki Andrásnak, Torok Sándornak, Török Istvánnak és Zsáki Istvánnak a nálunk legrangosabb Forum-díjat.

Több beszélgetés összegzése után talán nem tévedek, ha idejegyzem: ez a művésztelep elsődleges formájában azért nem működött hosszabb ideig, mert szellemi gyutacsa nagyobb, másabb, minőségben és alakban vehemensebb mozgalomnak adott tüzet. Gondoljunk csak a *Bosch + Bosch* merész, az elődjét szinte gátlástalanul továbblépő jelenségére, vagy a *Q csoportra*, amelyet Török István teremtett meg úgy, hogy a csurgói üzenetet, mint az *előd* egyik alapítója – továbbartikulálta.

A mostani jubileumot jelezni szándékozó tárlat több szempontból is érdekes és jelentős.

Az egyik fontos, szembetűnő eleme, hogy a művészek munkáit – szükség-szerűen – több fázisukból állította egymás mellé. A valamikori nagy nekifutók közül ketten már nincsenek közöttünk. Bíró Miklós kezéből 1975-ben, Siskovszki Andráséból pedig 1983-ban hullott ki mindörökre az ecset. Torok Sándor évekkel ezelőtt Debrecen választotta otthonává és a régi *gyökerekkel*, bizony, már csak távolból kommunikál. Valami hasonló történt Petrik Tiborral is.

A másik jellegzetessége pedig az, hogy minden alkotó aránylag gyorsan meglegelte a saját útját, már évtizedek óta a saját hangján szól, a maga módján célba ért, és a 35 évvel ezelőtti közösségi *mankóra* már régen nincs szüksége.

Lelket, szívet melengető érzés, hogy a fizikailag vagy biológiailag eltávozottak művei az ittmaradtakéval törés nélkül alkotnak egységes művészi élményt.

Mert Bíró Miklós emlékezetes koloritja, a – számomra – oly közvetlenül „gyapjas”, faliszőnyegszerű tájvonalai, a húsba maró iróniával megfogalmazott rajzai (a fűrészmasinán vágató sisakos, feszítő mesterek és segédjei stb.) mintha tegnap kerültek volna vászonra, papírra, a kis híján harminc évvel ezelőtt fogalmazott művészi credója ebben a pillanatban is tökéletesen érthető és – szerintem – továbbra is időtálló. Nem csal, nem akar más lenni, mint ami volt, mert soha nem is szándékozott másnak mutatkozni lényében, művében, mint amilyené a rövidke élet alatt művészként is langalétává nőtt, érett, alakult.

Az atléta derűjével vette itt is a maga választotta feladatokat és a formák, színek hosszú távra tervezett pályáját.

Siskovszki András aránylag kevés hagyatékából elővett *Karikázó gyerek* arról a törékeny lélekről beszél, amely nem tud igazából kimozdulni abból a körből, amelybe – akarata ellenére – bezáródott. Vonalaiban – emlékezetem szerint – szinte elébe sietett a Bosch+Bosch filozófiájának, nem véletlen hát, hogy erre a lélektani távíróra szinte azonnal rákapcsolódott Slavko Matković, de mások is.

Torok Sándor alkotói rugóit szinte az első pillanattól kezdve a világ nagy kérdéseinek taglalására állította. Ma is azt látjuk vissza, persze remek művészi, szakmai hangszerelésben, amit szavakban is, jóllehet halkan és ritkán – fejtegetett: a lét tele van olyan javíthatatlan, tompíthatatlan ellentétekkel, amelyekkel hiába viaskodik az ember, nincs esélye. Formái döbbenetes erővel csapnak össze, hatolnak egymásba, és ugyanolyan megrendítő módon rekednek meg egy mechanikus szerkezetben, egymást a színek parancsával fegyelmezve, hogy ezek a *szép, szabályos lidércek* tartós nyomot hagynak a figyelmes szemlélőben.

Boros György is azok közé tartozik, akik alkotói énjüket kitartóan és tudatosan építették, alkotó fázisai néha meglepő gyorsasággal követték egymást, vagy lassultak le a töprengés, tépelődés időben is nagy térségein. Utóbbi munkái szinte hátborzongató szinkópában jelentik meg az elmúlás kátyúit, a valamikori szűzi fehér hó latyakos maradványait, a fakéreg bölcs, de fáradt üzenetét, de valami maradék, titkos erővel a mélyből előhozott, színes szikrákként elővillanó reményt is sejtetik. A gondolkodó ember alaposságával veszi igénybe a *forma-* és *színtár* kellékeit, üzenetei, szimbólumai egybehangoltak, szembeütően mérsékeltek és tökéletes belső arányokról vallanak.

Kerekes Sándor is óriási utat tett meg művészetében az elmúlt harmincöt év alatt. Mára bizonyos értelemben megállapodott (nem: megnyugodott) formarendszerét boncolgatva egy helyen már megállapítottam, hogy . . . *az ősi erővel feltörő alkotói, tehát saját teremtő habitusának magmájában felizzó közlési kényszer tapintható ki mind rajzaiban, mind festményeiben, s a maga módján közelít az Elie Faure által megfogalmazott kozmikus világrendhez.* Művei alapbölcslete – minden cifrázás nélkül – a szeretet, a hit, a világosság felé való lankadatlan kapaszkodás, még akkor is, ha – a formaelmélet helyes kódjai szerint – ellenpontként nem csak megjelenik, de ott van, ott is marad a sötétség. Külön érdekessége újabb kori alkotásainak, hogy állandóan visszatér egy furcsa motívumhoz, abban keresi a teremtés misztériumára a saját pikturális választát. Mert hogyan is lehetne másként értelmezni talányos kreációit, feltörni a kódrendszerét, amikor szemünk előtt a tojásdad burából, tokból, bábból,

petéből állandóan, tán czerszer is kiárad a *majdnem virágcsokor, majdnem lélek, majdnem embrion, majdnem miazma, majdnem sárgás magzatvíz látomásában?*

Magyar János csendes vallomásai nem vitáznak a világgal, ő maradt a színek szerelmese. Nem törődik – miért is tenné – a számára olyan mellékes dolgokkal, hogy netán besorolja, besoroltassa magát valamelyik *izmusba*. A mi tájaink, tanyáink, házaink, a mi napsütötte akácaink vagy kazlaink felé fordul, és a hűségeskút is úgy teszi önmaga, a táj és a szemlélő felé, hogy senki sem kételkedhet benne.

Gyurkovics Hunor e tárlaton felmutatott utóbbi munkásságának példái olyan festői jelrendszerrel tanúskodnak, amelyben – egy kis játékosággal – egyszerre leljük fel a forma lendületét és a lendület formáját. Üdén, fiatalosan, csengő hangon cáfolja az élet keserveinek lehetséges győzelmét. Jól emlékszem újvidéki szakmai edukációjának egy részére, aztán a későbbi, javarészt statikus, túl szigorú, néha elrettentően, leszerelően kemény fázisára, hogy mára egy egész más, teljesen megújult és felszabadult alkotót leljek meg munkáiban.

Petrik Tibor szintén máshol keresett magának életteret. Az isztriai Momjanban él és – alkot(?). Kiállított művében a kubizmusnak állított emléket. Ez egy olajban felépített kompozíció, amely inkább valamiféle *homagge*. Talán a valamikor művésztelepi idők, társak és szép keresécek, kutatások, szakmai lélegzetvételek emléke előtt hajt főt, és így elfogadhatóan illeszkedik be a tárlat „élő szervezetébe”. Vagy csak azért látjuk így, mert itthon maradt munkáiból ez került elő . . . ?

Török István tekintete a fák, a rönkök, az odvas tuskók vilgában *kutakodik végtelen nyugalommal és a nagymester türelmével. Amikor szemben találjuk magunkat műveivel, azok régi ismerősként köszönnek vissza, halk párbeszédet kezdenek velünk és marasztalnak, befogadnak ebbe a talányos, komoly, de nem komor mesevilágba. Csodálatos elődjei ezeknek a vásznaknak a (ludasi, csurgói) mondavilágból megidézett szálló, repülő, vagy a világunkból felsejlő alakok. Minden munkája kitűnő formaérzékről, a színekkel való ésszerű kapcsolatáról, a teremtő eljárások módszeresen kezelt egybeépítéséről és a tér teljes, maradéktalan kiaknázásáról tesz tanúbizonyságot. Amint említettem: ezek a képek valami kellemes ragaszkodást árasztanak, de nem annyira a mulandóság képleteivel, inkább az elaggott természet furcsa tartósságának ígéivel fognak meg.*

Zsáki István, a Csurgói Művésztelep ismerői, krónikásai szerint – valamivel később társult, kapcsolódott be a tóparti, villogó szemű fiatalok *gyülekezetébe*. Kísérletező kedvéhez, amelyről még egy régi, topolyai művésztelepi találkozás alkalmával szereztem tudomást – és meg is győződtem róla –, itt aztán teret, lendületet vehetett. Ez a dinamikus beindulás valóban sikeres volt és – a

kiállított művekből ítélve – ma is kitűnő a *hajtómű*, amely tovább viszi a jó, és az állandóan rólunk szóló, rólunk valló színes álmok világában.

Végezetül: hogy a kezdő kvartett – Torok, Kerekes, Török és Magyar – tehetségével, kitartásával, hitével és egy rövid, kezdeti időszakra egybefont művészi hitvallásával mekkora aranyfedezetet adott a Csurgói Művésztelepnek, pontosan kiolvasható abból a lankadatlan igényből és őszinte belső szükségérzetből, hogy legalább ötvenként ismét együtt állítsanak ki, hogy a rég különvált utakat egy-egy alkalomra ismét egybeigazítsák.

Sose lettek egymás ellenségei, sose irigyelték egymás sikereit, nem gáncsolták egymást.

Azóta sok minden változott, a művésztelepek fogalma is átértékelődött, az újabb *iskolák* is felmutatták kisebb-nagyobb hozadékukat, az ember lelke talán meg is nyugodhatna, ha egy kicsit komolyabban nem venné szemügyre a harmincöt évvel ezelőtti dolgokat, azoknak fundamentumát, és nem vetné össze a mai, véresen valós *művelődési-politikai* ügyekkel.

Mert egyszer már azért jó lenne visszakérdezni: mi az, ami az anyaországi támogatások nyomán (a bizonyos tevékenységekben észlelhető viszonylagos felíveléseket nem mellőzve!) oly veszettül tüzel, rombol, támad, elveszejt sorainkban . . . ?

Mert Csurgó szelleme ennyi idő után is ad valami megszívlelendőt.

Ha csak a kiállítást nézzük, akkor is . . .

Mert ritka esemény és jelenség ez itt nálunk, ahol a kultúra tartó vagy megtartó ácsolata egyéniségekben is gyengült építményében az egymásra való – javarészt indoktalan – esztelen acsarkodás nem lankad, de állandóan, hisztérikusan, kórosan erősödik.

Akkor: Csurgó – nemlétében is – miért marad . . . ?

DEÁK Ferenc